

Олена Прудникова, канд. філософських наук, асистент кафедри культурології,
Національний Університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»,
Україна, м. Харків

Вплив глобалізаційних процесів на розвиток інформаційної культури українського соціуму

Розглянуто глобалізаційні процеси у аксіологічному та духовно-культурному вимірах. Проаналізовано вплив глобалізації на розвиток інформаційної культури в українському суспільстві. Стверджується, що інформаційна культура вітчизняного соціуму повинна орієнтуватися на такі стандарти як чесність, відповідальність, свобода, якісна інформація

Ключові слова: глобалізація, комунікація, інформаційна культура, міжкультурний діалог, демократичні стандарти.

Елена Прудникова. Влияние глобализационных процессов на развитие информационной культуры украинского социума

Рассмотрены глобализационные процессы в аксиологическом и духовно-культурном измерениях. Проанализировано влияние глобализации на развитие информационной культуры в украинском обществе. Утверждается, что информационная культура отечественного социума должна ориентироваться на такие стандарты как честность, ответственность, свобода, качественная информация.

Ключевые слова: глобализация, коммуникация, информационная культура, межкультурный диалог, демократические стандарты.

Examined the processes of globalization in the axiological and spiritual and cultural dimensions. Analyzed the impact of globalization on the development of an information culture in the Ukrainian society. Argues that domestic information culture of the domestic society should focus on standards such as honesty, responsibility, freedom, quality information.

Keywords: *globalization, communication, information culture, intercultural dialogue, democratic standards.*

Успішність розвитку інформаційної культури в українському соціумі безпосередньо пов'язана з глобалізаційними процесами сьогодення. Активізація крос-культурних контактів на сучасному етапі зумовлює масштабні зміни як у соціальному, так і в особистісному вимірі культури. Глобальний інформаційний світ (глобальна культура, світова культура) ґрунтується на розвиткові багатонаціональних ринків, корпорацій, надскладних систем комунікацій, сучасних медіа-технологій. Ця організаційно-технологічна основа глобального світу, з одного боку, сприяє єднанню людей, народів, з другого ж боку, - нівелює їхні етнічні політичні, культурні особливості [1]. Тому, визначаючи зміст перетворень, що відбуваються в сучасній інформаційній культурі України, необхідно брати до уваги їх амбівалентний характер аналізуючи як позитивні, так і негативні аспекти глобалізаційних процесів.

Метою нашої статті є визначення, перш за все, позитивних впливів глобалізації на розвиток інформаційної культури українського суспільства. Негативні наслідки цього процесу будуть проаналізовані нами у подальших роботах.

Науковим підґрунтям для нашого дослідження стали праці наступних вчених: О.Бурака, Т.Веремієнко, І.Вінічука, В.Гришина, Лобовікової, Л.Михеєвої, Н.Острианської, М.Рудакевича, Сандригайло, А.Флієр, І.Шаповалової, Л.Шимченко та ін.

Позитивний вплив глобалізації на інформаційну культуру України визначається, насамперед, входженням України у світовий культурно-інформаційний простір. Усі цивілізовані держави розглядають побудову інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного, культурного розвитку і здійснюють цілеспрямовану державну інформаційну політику.

Рівноправний вступ України у міжнародний інформаційний простір відкриває перед нашою державою низку можливостей. Зокрема, О. Лобовікова наголошує на актуальності проблеми формування інформаційної культури фахівців у всіх галузях соціальної практики, що потребує не тільки здатність добре орієнтуватися в новому комунікаційному просторі, але також й уміння використовувати його можливості у своїй професійній діяльності. Інформатизація професійної діяльності сьогодні є

провідною тенденцією розвитку сучасної цивілізації, вона може бути визначена як тривалий процес, що стане однією з невід'ємних рис подальшого розвитку. Використання засобів інформатики, телекомунікаційних систем й інформаційних технологій стало в інформаційно розвинених країнах практично повсюдним не тільки у промисловості, економіці та фінансах, але також й у сфері адміністративного керування, у політиці, науці, освіті, культурі, охороні здоров'я й інших сферах життєдіяльності суспільства. Таким чином, кваліфікованим фахівцем у XXI ст. буде вважатися лише та людина, яка, окрім своїх професійних знань, умінь та навичок, буде володіти також й здатністю ефективно використовувати у своїй діяльності ті нові можливості, що відкриває інформаційне суспільство. Насамперед, це можливості використання різного роду інформаційних ресурсів, доступ до яких забезпечують корпоративні, національні й міжнародні інформаційні мережі [2.С.341].

Дослідники висловлюють припущення, що домінантні культурні завдання постіндустріальної інформаційної епохи і насамперед будуть пов'язані із задоволенням культурно-психологічних потреб людини і пошуком альтернатив історичним типом соціальної диференціації - передусім етнічної, національної (у громадянському сенсі), соціально-статусної, конфесійної [3,с.93]. З огляду на це, входження України у світовий культурно-інформаційний простір визначає принципову можливість поступального розвитку вітчизняного суспільства в усіх сферах. В іншому випадку наша держава неминуче опиниться на узбіччі того магістрального шляху, яким в умовах глобалізації рухається сучасне людство.

В. Гришин звертає увагу на ту обставину, що з розвитком інформаційного простору особливого значення набуває геополітичний чинник. Як суб'єкт геополітики Україна могла б стати «мостом» між Європою і Росією, яка, у свою чергу, пов'язана з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Для цього необхідно, насамперед, розвивати інформаційну інфраструктуру на всьому Євразійському просторі, що дасть змогу Україні стати ключовою ланкою світового інформаційного простору [4].

Входження України у світовий культурно-інформаційний простір має сприяти розповсюдженню в інформаційній культурі українського соціуму загальнолюдських та західноєвропейських цінностей. Утвердження загальнолюдських цінностей набула особливої актуальності в умовах глобалізації, оскільки вона, гранично ущільнюючи контакти між країнами і регіонами, передбачає гармонійне співіснування народів.

Теоретики глобального громадянського суспільства припускають у кінцевому підсумку виникнення світового суспільства, що буде ґрунтуватися на загальних цінностях людства. Для формування транснаціональних ідентичностей (як у межах суспільних груп, так і між державами) необхідно декілька умов:

- загальні характеристики, що можуть стати основою для транснаціональної суспільної групи (етнічність, релігія, форма державного правління, економічна чи політична система, певний рівень суспільного розвитку):
- особливе ставлення до інших держав (чи суспільних груп), що не входять до певної спільноти;
- високий рівень позитивної взаємозалежності. Позитивність обумовлена тим, що взаємозалежність має бути взаємовигідною; в іншому випадку вона може призвести до конфлікту [5, с. 188].

На нашу думку, остання серед зазначених умов є особливо значущою для утвердження загальнолюдських та західноєвропейських цінностей, що мають розповсюджуватися в інформаційній культурі сучасного українського соціуму. Адже саме через усвідомлення сенсу певного об'єкта (процесу, явища) розкривається його цінність для людської спільноти (суспільної групи, певного етносу, людства в цілому). Взаємне ж розуміння сторонами (двома або багатьма) загальнолюдських та західноєвропейських цінностей, що мають об'єднувати їх, у глобальному соціокультурному просторі залежить насамперед від рівня поінформованості цих сторін щодо змісту і значення певної цінності.

Для максимальної відповідності загальнолюдським моральним ідеалам, цінності інформаційної культури України повинні бути узгодженими з такими інтегративно-гуманітарними принципами:

- особистісне прийняття («це стосується особисто мене. Тому я не можу бути байдужим»);
- співпричетність («я - людина, тому я не можу лишатись байдужим до досягнень людства»);
- глобальне сприйняття («це потрібно знати всім, а тому й мені»);
- орієнтація на консенсус («я визнаю за іншим право мати свою точку зору»);
- особиста відповідальність («я - відповідальний за наслідки своєї діяльності перед іншими людьми й перед природою») [6].

На наше переконання, названі принципи, що мають неперехідне значення набувають особливої ваги в сучасну епоху. Л. ихеева зазначає, що, з урахуванням ментальності українського суспільства, у нього є шанс швидкого адаптування до глобалізаційних змін і швидкого переходу до демократизації [7]. Незаперечною є та роль, яку відіграє в цьому процесі інформаційно-культурна складова: адже європейський геополітичний вибір, проголошений Україною, передбачає і розбудову відповідної системи інформаційної культури. Її становлення залежить як від буття вказаних вище загальнолюдських цінностей, так і від визначення ціннісних орієнтирів, притаманних сучасному західному світу, які водночас корелюють з основами вітчизняної культурної традиції. До них, зокрема, можуть бути віднесені прагнення до свободи у різних її вимірах (від національної до особистої), розуміння права як втілення соціальної справедливості та простору індивідуальної свободи [5, с.96].

Водночас, необхідно враховувати, що нині в західному світі поступово знижується рівень «соціального капіталу»: громадяни менше спілкуються безпосередньо, недостатньо цікавляться загальносуспільними проблемами, виявляють схильність до захисту, перш за все, індивідуальних прав, ніж колективних [5, с.99]. Тому, з урахуванням певних розбіжностей у ціннісних орієнтаціях західного й українського соціуму, оптимальним варіантом видається не абсолютизація західноєвропейських цінностей, не запозичення їх «у цілому», а синтез кращих гуманістичних традицій Заходу із випробуваними історичним досвідом національними традиціями українського народу.

Варто зазначити, що обрії перспектив тих чи інших культур в умовах глобалізаційних процесів можуть не лише розширюватися, але й звужуватися. Тому складники інтеграційної домінанти процесу глобалізації - інтенсивний розвиток інформаційно-комунікативних технологій, розширення міждержавних і міжцивілізаційних взаємодій, системна інтернаціоналізація фінансово-економічної сфери - не тільки не стимулюють тенденції диференціації та диверсифікації, а й загострюють їх. Процеси культурної взаємодії у сучасному світі апіорі не можуть бути передбачуваними та спрогнозованими. Водночас, непродуктивними є й дослідження глобальних процесів сучасності без урахування прагнень людства до досягнення цивілізаційного синтезу за умови збереження різноманітності народів та

культур [8, с.133]. На цьому шляху становлення інформаційної культури постає важливим засобом якнайшвидшої адаптації України до глобалізаційних процесів, механізмом пошуку адекватних відповідей на виклики сьогодення.

Саме тому міжкультурний обмін та міжкультурний діалог можуть бути визначені як джерело розвитку інформаційної культури України. Адже в широкому значенні вся інформаційна культура постає сукупністю принципів і механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних та національних культур, їх поєднання у загальному досвіді людства [9,с. 184].

Особливого значення в епоху глобалізації набуває комунікація між представниками різних культур: адже вирішення будь-яких питань спирається на діалог, сприйняття партнера, досягається через обопільну налаштованість на результат комунікації. Оскільки культура забезпечує людину і суспільство зразками мислення, бачення, розуміння та інтерпретації світу, то останнім часом на порядку денному перебуває саме соціокультурний вимір глобалізації. Нині людство все виразніше усвідомлює, що крос-культурні комунікації дають змогу ділитися ідеями, досвідом та різними перспективами сприйняття світу шляхом взаємодії між народами - носіями певної культури. Але для встановлення контакту та успішного здійснення комунікації сторони мають володіти певним рівнем інтеркультурної (крос-культурної) комунікативної компетентності, яка означає здатність до успішної комунікації з представниками іншої культури [10, с. 120-121]. Саме тому розвиток інтеркультурної компетентності є важливою функцією інформаційної культури сучасної України.

Глобалізація активізує міжнародний діалог культур, що підсилює взаєморозуміння між народами, дає можливість кращого пізнання власних національних рис. Якщо раніше здавалося, що культури Сходу й Заходу взаємно не перетинаються, то сьогодні, як ніколи раніше, окреслилися точки їх зіткнення й взаємовпливу. Культурна самобутність народів поновлюється та збагачується завдяки контактам з традиціями та цінностями інших народів. Культура - це діалог, обмін думками та досвідом, усвідомлення різних цінностей і традицій [11, с.100]. З нашої точки зору, інформаційна культура України, враховуючи багатонаціональний склад вітчизняного соціуму, має розвиватися на засадах міжкультурного діалогу.

Діалог культур визначають як сукупність безпосередніх відносин і зв'язків, які складаються між різними культурами, а також їх результатами, взаємними змінами, які виникають під час цих відносин. Діалог культур здійснюється на різних рівнях: особистісний; етнічний; міжнаціональний; цивілізаційний [11, с.102-103].

Необхідність діалогу культур - це умова самозбереження людства. Взаємодія народів у сучасному світі - процес складний, іноді навіть болісний. Тому слід забезпечити оптимальну взаємодію культур як в інтересах кожної зі сторін цієї взаємодії, так і в інтересах світової спільноти у цілому. Як зазначає Л. Міхеєва, міжкультурний діалог є найбільш сприятливою основою для успішного розвитку міжетнічних та міжнаціональних відносин. Якщо ж у суспільстві спостерігається міжетнічна напруга або відбувається міжетнічний конфлікт, то, природно, діалог між культурами ускладнюється, і взаємодія культур може мати обмежений характер [12, с.95]. Запобігання подібним ускладненням у вітчизняному соціокультурному просторі є важливим завданням розвитку інформаційної культури України.

У якості світоглядних орієнтирів розвитку інформаційної культури України дослідники виокремлюють низку демократичних стандартів інформаційної культури. До них належать відкритість, свобода, відповідальність, плюралізм думок, толерантність, відстоювання соціальної справедливості, внутрішній етичний самоконтроль суб'єктів інформаційного простору.

Як зазначає М. Рудакевич, подальший розвиток демократії в українському суспільстві та євроінтеграційних процесів потребує комплексного підходу до реорганізації суспільного і державного життя на засадах культури демократії. Лише вона сутнісно й функціонально здатна реорганізувати державну управлінську працю та суспільні відносини в цілому, спираючись на демократичний світогляд, моральну свідомість, поведінкову практику пересічного громадянина, можновладця, інших суспільних суб'єктів [13,с.73-74]. Умовою цих трансформацій є дотримання демократичних стандартів інформаційної культури, які у свою чергу спираються на розвиток громадянського суспільства та правової держави.

Промовистою є та обставина, що до складників інформаційної грамотності як основи інформаційної культури демократичного суспільства дослідники відносять стандарти соціальної відповідальності. Зокрема, фахівці з Асоціації американських бібліотек визначають доступ до інформації як основу дії демократії, наголошують на

необхідності пошуку інформації в різноманітних джерелах і дотриманні принципу рівноправного доступу до інформації. Відповідальність споживача інформації визначається його повагою до принципів інтелектуальної свободи і прав на інтелектуальну власність, що забезпечують вірні посилання на ідеї інших. Наголошується на тому, що демократичне суспільство ґрунтується на повазі до ідей і думок інших людей. Ці принципи мають застосовуватися до всього кола інформаційних джерел: друкованих, недрукованих, електронних. Інформаційна грамотність у демократичному суспільстві передбачає також колективну працю з пошуку і створення інформації, готовність до обміну результатами цієї діяльності [14, с.35]. В українському суспільстві рівень інформаційної грамотності поступово зростає, але є ще недостатнім у порівнянні з розвиненими країнами, що відповідно не сприяє прогресу інформаційної культури в нашій державі.

Дотримання демократичних стандартів відкритості, свободи, відповідальності, плюралізму думок, толерантності, відстоювання соціальної справедливості, внутрішній етичний самоконтроль суб'єктів інформаційного простору в Україні має забезпечуватися таким потужним інструментом, як засоби масової інформації. На сучасному етапі ЗМІ, зважаючи на їх соціальну важливість, масовість та доступність, мають величезний вплив на духовні процеси, що відбуваються в суспільстві. Залучаючи громадян до інформаційних відносин, ЗМІ формують певні ціннісно-сміслові моделі для засвоєння суспільством і таким чином змінюють аксіологічну картину соціуму [15].

Н. Лиховід звертає увагу на те, що життєво необхідними для демократії є незалежність та плюралізм ЗМІ з огляду на їх надзвичайно важливу роль у гарантуванні вільного вираження думок та ідей, а також у сприянні ефективній участі людей у демократичних процесах. Демонстрація широкому загалу різноманітних поглядів (у контексті демократичних процесів), потреба справжніх і живих політичних дебатів з питань суспільного інтересу, котрі допомагають людям бути краще або повніше поінформованими в контексті їхньої демократичної участі нагадує про вирішальну роль ЗМІ в досягненні цих цілей та у функціонуванні демократичного та дієвого громадянського суспільства [16]. Зазначені цілі є важливою перспективою розвитку інформаційної культури України в умовах глобалізації.

Таким, чином глобалізаційні процеси об'єктивно сприяють розвитку інформаційної культури в українському соціумі, стимулюючи утвердження цивілізованих стандартів у створенні та розповсюдженні інформації. Разом з тим, досвід інших країн щодо розвитку інформаційної культури необхідно сприймати критично з урахуванням вітчизняних культурно-історичних традицій та особливостей національного менталітету.

Список використаних джерел

1. Вінічук І.М. Особливості впливу інформаційно-культурної політики України на формування культурно-комунікативних потреб особистості [Електронний ресурс] / І.М. Вінічук. - Режим доступу: www/nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2012_1/49.pdf.
2. Лобовікова О.О. Формування інформаційної культури в умовах сучасного інформаційно-комунікативного простору / О.О. Лобовікова // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. - 2008. - Вип.14. - С. 340-343.
3. Флиер А.Я. Культурные индустрии в истории и современности: типы и технологии / А.Я. Флиер // *Личность. Культура. Общество*. - 2013. - Т. XV. - Вып. 14. - № 77. - С. 88-103.
4. Гришин В.В. Особливості формування єдиного інформаційного простору України на державному рівні [Електронний ресурс] Режим доступу: www/nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VHdak/2011_33/v33-2-01.pdf.
5. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність / Ю.Ю. Калиновський. - Х.: Право, 2008.
6. Шаповалова І.В. Національне та загальнолюдське у моральній культурі суспільства [Електронний ресурс] І.В. Шаповалова. - Режим доступу: www/nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gilea/2009_27/Gilea27/F10.pdf.
7. Шимченко Л.А. Глобалізаційні процеси та їх вплив на український поступ [Електронний ресурс] / Л.А. Шимченко. - Режим доступу: www/nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_18_1/Shymchenko.pdf.
8. Веремієнко Т. Соціокультурна динаміка в процесі глобальних трансформацій / Т. Веремієнко // *Міжнародна економічна політика*. - 2009. - № 8-9. - С. 129-143.

9. Остряньська Н.В. Особливості формування інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів / Н.В. Остряньська, В.О. Васюренко // Сучасні аспекти виховання студентської молоді. Міжнародна науково-практична конференція: тези доповідей. - Х.: ХНУМГ, 2013. - С. 183-185.
10. Бурак О.С. Крос-культурна комунікація як наслідок глобалізаційних крос-культурних контактів / О.С. Бурак / Грані. - 2012. - № 6. - С. 119-122.
11. Сандригайло І.О. Діалог культур у контексті глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти / І.О. Сандригайло // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2009. - № 2. - С. 99-105.
12. Михеева Л.Н. Межкультурный диалог как основа сохранения певностей национальных культур в условиях глобализации (к вопросу поликультурного воспитания студентов творческих вузов) / Л.Н. Михеева // Креативна педагогіка. - 2012. - № 6. - С. 95-97.
13. Рудакевич М. Європейські етичні й політичні цінності як орієнтири трансформаційних процесів в Україні / М. Рудакевич // Мандрівець. - 2010. - № 5. - С. 70-74.
14. Гендина Н.И. Формирование информационной культуры личности: теоретическое обоснование и моделирование содержания учебной дисциплины / Н.И. Гендина, Н.И. Колкова, Г.А. Стародубова, Ю.В. Уленко. - М.: Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2006.
15. Карлова В.В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості [Електронний ресурс] / В.В. Карлова. Режим доступу: [www/archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07kvvunc.htm](http://www.archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07kvvunc.htm).
16. Лиховід Н.А. Досвід країн-членів Євросоюзу щодо громадського мовлення [Електронний ресурс] / Н.А. Лиховід. - Режим доступу: [www/archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/debu/2009-1/doc/5/08.pdf](http://www.archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/debu/2009-1/doc/5/08.pdf).